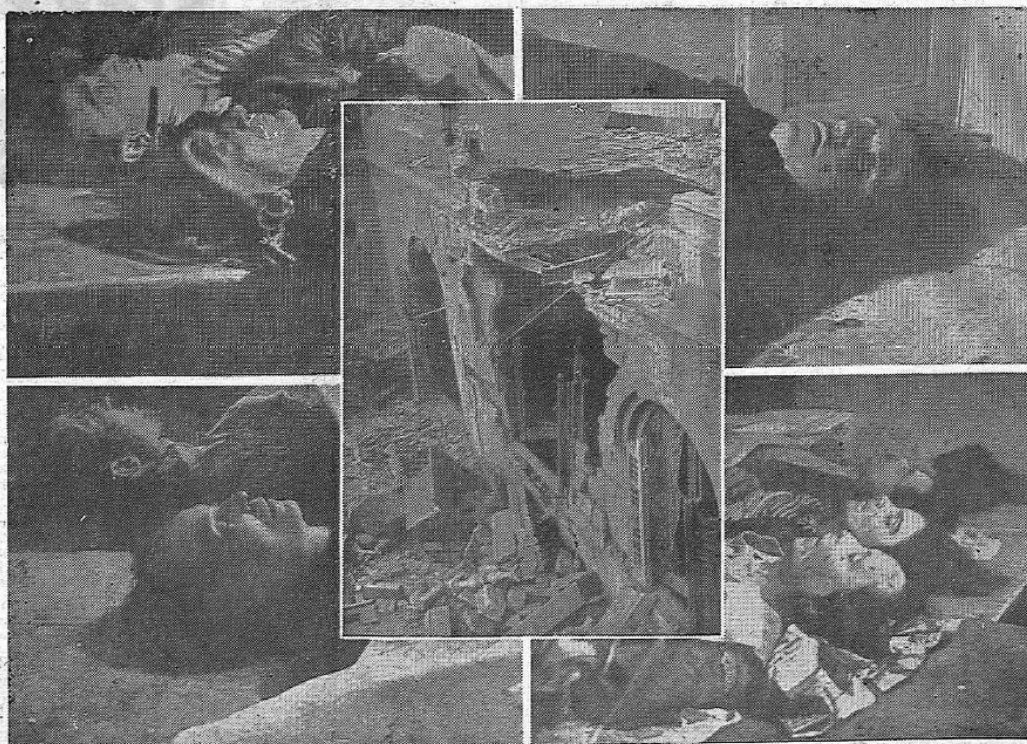

Az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc megjelenése spanyol anarchista sajtókiadványokban

Poór Péter

2024

MADRID, NOVIEMBRE DE 1936

BUDAPEST, NOVIEMBRE DE 1956

„Madrid, 1936. november – Budapest, 1956. november”¹

Bevezetés

Az 1956-os magyarországi történésekről sokan és sokféleképpen írtak már az idők során. A Szovjetunió, s az annak masszív diplomáciai és katonai támogatásával hatalomra jutó és rendszerét kemény represszió révén (majd később reformok útján is) stabilizáló Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány és a Magyar Dolgozók Pártjának helyébe lépő új állampárt, a Magyar Szocialista Munkáspárt, az október 23-i tüntetéssel kezdődő eseménysort – nyilvánvaló hatalomlegitimációs okból fakadóan – félreérthetetlenül ellenforradalomként bélyegezték meg, melyhez a keleti blokk testvérpártjai is – mondhatni kötelező jelleggel – asszisztáltak. Ezzel párhuzamosan – és a hidegháború logikájából szükségszerűen következően – a nyugati hatalmak hivatalos propagandájukban lelkesen üdvözölték és forradalomként ismerték el a Rákosi-rendszer ellen kirobbant népi felkelést, melyhez egyúttal a szovjet katonai intervenció és tággabban a bolsevik totalitarizmus elítélése társult, követendő mintaként saját demokratikus, kapitalista rendszerüket állítva a Vasfüggönyön túl elterülő országok népei számára. Azok a – jellemző módon a keleti blokkon kívül létező – irányzatok és mozgalmak, szervezetek és csoportok azonban, melyek magukat szándékoltnak e bipoláris koordinátarendszeren kívülre pozicionálták, sem a szovjet, sem az amerikai modellel nem tudván és akarván azonosulni teljesen, jelentős részben már az eseményekkel egyidőben megalkották saját interpretációjukat a „magyar ’56”-ot illetően.

Az 1956-os magyarországi események trockista,² tanácskommunista,³ ouvrierista⁴ stb. nézőpontú leírása és értékelése nálunk is ismert, annak fontosabb darabjai magyarul is elérhetőek, jóllehet sok esetben csak az interneten és/vagy underground kiadványok formájában. Mivel tartalmukat és perspektívájukat tekintve nem csengenek össze az események kanonizált változatával, ezért egyharmad évszázaddal a kelet-európai rendszerváltások után sem váltak igazán a közbeszéd részévé. Arról azonban, hogy milyen volt a „magyar ’56” fogadtatása a nemzetközi anarchista mozgalom soraiban, Magyarországon összességében mindmáig keveset tudunk,⁵ lévén az anarchizmus történetének hazai kutatása és a témával kapcsolatos kiadványok magyarra fordítása még rosszabb helyzetben volt és részben van még ma is.⁶ Ennek oka lehet az ezirányú szélesebb érdeklődés hiánya, de szintúgy a nemzetközi mozgalom gyengesége a 20. század derekán, melyből egyben következett annak akkori súlytalansága is. Ugyanakkor, ha tekintetbe vesszük az anarchizmus *ab ovo* forradalmi irányultságát, valamint azt, hogy mindig is erős ellenszenvvel viseltetett a bolsevizmus iránt, főképp annak politikai ideológiája és célkitűzései, valamint működési és hatalomgyakorlási mechanizmusai okán, narratívája talán mégsem érdektelen. Annál is inkább, mivel bő tíz évvel később a világ az anarchizmus reneszánszát tapasztalta meg Franciaországtól az Egyesült Államokon át egészen Japánig, tehát gyengesége és súlytalansága valójában viszonylagos és ideiglenes volt.

Jelen írásomban az 1956-os magyarországi események anarchista olvasatáért a Spanyol Liberter Mozgalom (*Movimiento Libertario Español*, a továbbiakban MLE) sajtójához fordulok és segítségével igyekszem lényegre törően bemutatni, milyen információk jutottak el hozzájuk, melyeket közlésre érdemesnek tartottak, valamint azt, hogy ezek nyomán miképp interpretálták a történéseket, s hogyan egészítették ki ezeket sajátos észrevételeikkel. Választásom indoklásául és a kontextus tisztázásául fontosnak tartok utalni rá, hogy az anarchista mozgalom Spanyolországban az 1930-as években globális összehasonlításban nézve a legtöbb tagot magában foglaló és legszervezettebb, föderatív struktúrájú szervezetekkel rendelkezett, melyekre alapozva 1936 nyarán soha nem látott kiterjedésű és mélységű társadalmi forradalomba kezdett az ország egyes területein. Az MLE hivatalos kiadványait vizsgálva tehát

¹ *Solidaridad Obrera (Francia)*, 1956. november 15. 1.

² Pl.: Lomax, 1989; Broué, 1992; Kovács–Frayssé, 2006.

³ Pl.: Castoriadis, 2001; Lefort, 2006.

⁴ Egy példa a jóval később született ilyesfajta nézőpontú értékelések közül: *Mouvement Communiste*, 2021.

⁵ Kivételt az alól talán csak a liberter szocialista Andy Anderson eredetileg 1964-ben publikált könyvének töredékes fordítása képez: Anderson, 2005.

⁶ A nem akadémikus világból e szempontból nagy jelentősége volt a Barikád Kollektíva fordítói, elemzői és kritikai munkásságának. Lásd pl.: Barikád Kollektíva, 1999; Barikád Kollektíva, 2005.

– anélkül, hogy azt állítanánk, hogy a nemzetközi anarchista mozgalom véleménye éppoly egyöntetű lett volna, mint a Moszkvából érkező irányvonalat mereven követő pártoké – hiteles és reprezentatív képet kaphatunk arról, hogy a korszak anarchistái általában miképp látták az 1956-os forradalmat és szabadságharcot, a Szovjetunió szerepét és a bolsevizmus ideológiáját, valamint saját specifikus helyzetüket a magyarországi eseményekkel összefüggésben.

Spanyol anarchisták és sajtójuk a száműzetésben

A spanyol polgárháborúban 1939 tavaszára vereséget szenvedő republikánus oldal nagyszámú képviselője (beleértve sok anarchistát is) – a megtorlást elkerülendő – külföldi száműzetésbe vonult, mindegyiket Franciaországban, Észak-Afrikában, az Egyesült Királyságban és Latin-Amerikában próbálván túlélni és újjászerveződni. Bár a világháború kitörése jelentős nehézségekkel járt együtt és sok militáns kivégzéséhez, bebörtönzéséhez vagy koncentrációs táborokba hurcolásához vezetett a németek és kollaboránsaik által megszállt területeken, a náci uralom alóli felszabadulás minden korábbinál kedvezőbb feltételeket teremtett, még ha szervezeteik struktúrájára és taglétszámára nézve nem kis csapást is jelentettek ezek az esztendőik. Tekintve, hogy Franco a tengelyhatalmak vereségét követően hatalmon maradt, rendszere pedig 1945 után is sokat megőrzött fasisztoid jellegéből, a Spanyolországban föld alatt szerveződő ellenállás horizontja nem igazán terjedt túl a saját helyzetét közvetlenül érintő problémákon, továbbá konstans ember- és forráshiánnyal küzdve sajtója illegalitásban tudott csak megjelenni, értelemszerűen rendszertelenül és alacsony példányszámban, korlátozott terjesztési feltételek mellett. Ráadásul az 1950-es évek közepére a spanyolországi gerillamozgalmat lényegében teljesen felszámolták, s Franco terrorgépezete ezeket állított kivégzőosztagok elé vagy tüntetett el hosszú időre (olykor örökre) a börtönök mélyén. Mindebből fakadóan a szétszóródott spanyol anarchisták külföldi diaszpóráinak kiadványai között kell keresnünk azokat, amelyek képesek voltak foglalkozni az olyan távoli és rájuk közvetlen hatást nem gyakorló eseményekkel, mint amilyen a „magyar '56” is volt. A földrajzi távolság és a közvetett kapcsolatok persze relevánsak lehettek, nem véletlen hát, hogy a franciaországi mozgalmi sajtó többet foglalkozott a Vasfüggönytől keletre fekvő országok helyzetével, mint mondjuk a latin-amerikai. Éppen ezért a továbbiakban elsődlegesen két franciaországi spanyol nyelvű orgánusra, a *CNT-re*⁷ és a *Solidaridad Obrera*⁸ fókuszálva igyekszem bemutatni a témát. E szubjektív döntést a fenti érveken túl az is indokolni látszik, hogy ezek – megjelenési gyakoriságuknál és a magyar forradalom és szabadságharc apropóján leközölt cikkeik számánál fogva – alkalmasabbnak tűnnek a téma érdemi vizsgálatára, mint a nemzetközi anarchista sajtó más darabjai.⁹

⁷ A rövidítés az Országos Munkakonföderáció (*Confederación Nacional del Trabajo*) nevű spanyol anarchoszindikalista szak-szervezeti szövetségre utal, melynek a lap egyik fontos szöcsöveként szolgált. A szervezet története során több újság is futott ezen a néven; a polgárháborút követő időszakban Spanyolországon belül illegálisan szerkesztették, nyomtatták és terjesztették, míg Franciaországban legális kiadványként létezett. Innen a hivatkozásoknál használt zárójeles megkülönböztető elnevezés: *CNT (Francia)*. Utóbbi ezen a néven 1944 szeptembere és 1961 novembere között jelent meg négyoldalas formátumban, jellemzően heti rendszerességgel, kezdetben 30 ezres, később 6 ezres példányszámban. Székhelye – egy pár éves periódust leszámítva, mikor Párizsban szerkesztették – a Franciaországban élő spanyol anarchisták fellegvárának számító Toulouse-ban volt. Szerkesztői, akik egyben számos cikket is közzétettek benne, Felipe Alaiz, Juan Ferrer, José Peirats és Esgleas Montseny voltak. Iñiguez, 2001: 154.

⁸ A *Solidaridad Obrera* (közismert becenevén *Soli*) a spanyol anarchista mozgalom egyik legismertebb, mindmáig létező lapja, melyet 1907-ben alapítottak. A Franco-korszak idején Barcelonában illegális kiadványként szerkesztették, miközben Mexikóban, Francia-Algériában és Franciaországban ugyanezen a néven legális sajtóorgánumként létezett, habár igazán komoly példányszámban és rendszerességgel csak utóbbi országban jelent meg, ahol egyúttal a mozgalom legfontosabb szöcsövévé vált. A négyoldalas újságot szintén 1944–1961 között adták ki (az időbeli határokat a német megszállás vége és a franciaországi száműzetésben élő spanyol anarchistákkal szembeni hatósági elnyomás részeként bekövetkezett betiltás jelöli ki), központja Párizsban volt, példányszáma pedig 20 ezer és 6 ezer között változott a tárgyalt időszakban. Az ortodox vagy antikollaboracionista irányzat orgánumaként működött, és közismert volt harsány bolsevizmusellenességéről. Szerkesztői között ott találjuk Abrahám Guillént, F. G. Montuengát, Fernando Gómezt, Cánovas Cervantes-t, Casanova-Freyrért, valamint azt a Juan Ferrert, aki a *CNT (Francia)* lapnál is hasonló feladatokat látott el. Iñiguez, 2001: 580.

⁹ Említés szintjén azért érdemes utalni rá, hogy az eseményekkel más ismertebb külföldi anarchista lapok is foglalkoztak, még ha az ezekben közreadott cikkek mennyisége és összterjedelme el is maradt a jelen tanulmány elsődleges forrásbázisául szolgáló két spanyol nyelvű újságban közltekétől. Vö. pl. *La Protesta*, 1956. november és 1956. december; *Le Monde Libertaire*, 1956.

Az említett lapok hasábjain az 1940-es évek második felétől kezdődően a balkáni, illetve közép- és kelet-európai régió, beleértve Magyarországot is, több ízben feltűnik. Legfontosabb példaként erre egy 1949–50-es cikksorozat említhető, amelyben a szerző északról dél felé haladva tüzetesen bemutatja a Vasfüggönytől keletre fekvő európai országok történelmi fejlődésének sarokpontjait és az akkortájt ott uralkodó állapotokat. Külön kiemelendő, hogy „A Vörös Hadsereg által »felszabadított« országokban” című rovat számos részt szentel Magyarországnak, melynek keretében az Osztrák–Magyar Monarchia időszakával, az I. világháborút követő forradalmi eseményekkel, majd a Horthy-korszakkal foglalkozó háromrészes történelmi felvezető után az olvasó megismerheti a közelmúlt eseményeit a Magyar Kommunista Párt hatalomátvételétől kezdve egészen az ország sztalinizálásáig.¹⁰ A *Soli* további magyar vonatkozású újságcikkei közül megemlíthető még egy tudósítás a budapesti koncepciós perekről,¹¹ egy történelmi ismertető az 1920. júniusi budapesti eseményekről,¹² valamint egy befolyásos budapesti zsidó letartóztatásáról szóló rövid hír.¹³ Mindezt tekintetbe véve elmondható, hogy bár a keleti blokk nem állt a spanyol anarchista sajtó érdeklődésének homlokterében, a térség egyes országairól szóló témák időről időre megjelentek benne, Magyarország reprezentációja pedig egyáltalán nem számított rossznak a régió más országaihoz képest.

A számúzetésben működő spanyol anarchista sajtó úgyszintén gyakran foglalkozott az orosz/szovjet történelem fordulópontjaival (pl. Sztálin halálával¹⁴ és a Hruscsov által meghirdetett irányváltással¹⁵), egyes onnan származó anarchista mozgalmárok életútjával (pl. Mahnóéval¹⁶ vagy Volinéval¹⁷), a Szovjetunió és a Franco-féle Spanyolország viszonyával,¹⁸ valamint az 1917 óta kiépült rendszer és az azt legitimáló államideológia kritikájával.¹⁹ Külön említést érdemelnek emellett a keleti blokk egyes országaiban kibontakozó elégedetlenségi mozgalmakról szóló írások a kelet-berlini munkásfelkeléstől²⁰ kezdve a vorkutai GULAG-lázadáson át²¹ az 1956-os lengyelországi eseményekig²² bezárólag. Az említett újságcikkek hangvétele és lényegi megállapításai már nagyban megalapozták és előrevetítették azt, hogy a spanyol anarchista sajtó miképp fog viszonyulni egy, a térségben váratlanul kirobbanó felkeléshez és a rá adott brutális szovjet reakcióhoz.

december és 1957. január; *Volontà*, 1957. január. A felsorolt időszaki kiadványokból magyarul szemelvényeket közöl: Poór, 2023b.

¹⁰ Casanueva, Alberto: En los países „liberados” por el Ejército Rojo. *Solidaridad Obrera (Francia)*, 1950. február 25. – 1950. május 20.

¹¹ Barco, Julio: Crónica internacional: El proceso de Budapest. *Solidaridad Obrera (Francia)*, 1949. október 1. 4.

¹² Denis: Budapest. Junio, 1920. *Solidaridad Obrera (Francia)*, 1950. február 4. 2.

¹³ En pocas líneas...: En Budapest ha sido detenido otro judío destacado: Lajos Stoeckler, presidente de la comunidad israelista de Hungría. *Solidaridad Obrera (Francia)*, 1953. január 24. 2.

¹⁴ Pl.: Prunier, André: Knock-out o el triunfo de la medicina totalitaria. *Solidaridad Obrera (Francia)*, 1953. március 14. 1. és 3.

¹⁵ Pl.: Vuelta a Lenin? *CNT (Francia)*, 1956. március 4. 1.

¹⁶ Pl.: Néstor Mackno. *CNT (Francia)*, 1954. augusztus 15. 1. és 4.

¹⁷ Pl.: En el aniversario de la muerte de Voline. *Solidaridad Obrera (Francia)*, 1946. szeptember 28. 2.

¹⁸ Pl.: Stalin negocia con Franco. Trigo, algodón y gasolina a cambio de mercurio y wolframio. *Solidaridad Obrera (Francia)*, 1950. január 21. 2.

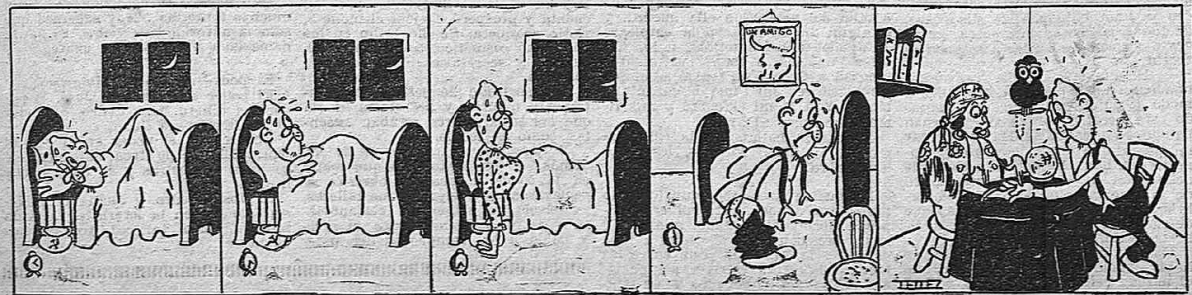
¹⁹ Pl.: Rusia y su imperio en la fecha de una gran revolución frustrada. *CNT (Francia)*, 1954. augusztus 22. 4.

²⁰ Pl.: El militarismo ruso ahoga en sangre la protesta berlinesa. *Solidaridad Obrera (Francia)*, 1953. június 27. 1.

²¹ Pl.: Manifiesto anarquista de los huelgistas de Vorkuta. *Solidaridad Obrera (Francia)*, 1955. augusztus 11. 3.

²² Pl.: La insurrección polaca *CNT (Francia)*, 1956. július 15. 1. és 4.

LAS AVENTURAS DEL SEÑOR COLETA — por A. TELLEZ

Depuración en Hungría... ..y en Checoslovaquia... ..y en Polonia... .. ¡ uf !

Az egykori anarchista gerillaharcos és későbbi történetíró, Antonio Téllez²³ 1949-ben karikatúra-sorozatot indított a *Soli* hasábjain „Coleta úr kalandjai” címmel, melyben a pártjukhoz mindhalálig ragaszkodó sztálinistákat figurázta ki. Az egyik epizódban utalás szintjén Magyarország is előkerült. A karikatúra szövege magyarul: „Tisztogatások Magyarországon... és Csehszlovákiában... és Lengyelországban... uf!”²⁴

A magyarországi forradalom kitörése és az anarchista sajtó

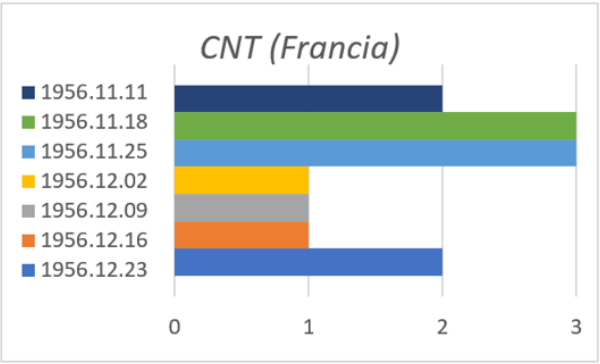
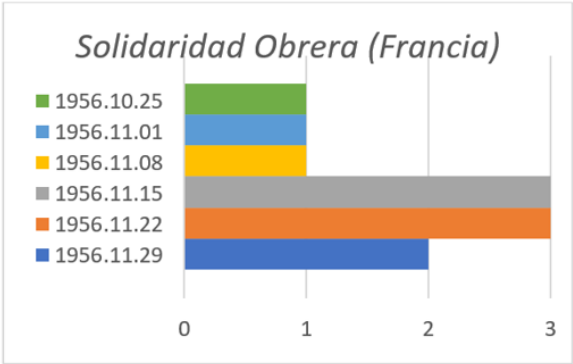
Az 1956-os magyar forradalom kirobbanása ezek ellenére is derült égből villámcsapásként hatott, és – némiképp meglepő módon – csak viszonylag későn váltott ki reakciókat a vizsgált lapok munkatársaiból – igaz, akkor meglehetősen sokat és heveset. Az első újságcikk, melyet nyilvánvalóan a budapesti tüntetések ihlettek, ugyan már október 25-én megjelent a *Soliban* Felipe Alaiz²⁵ tollából (egy nappal azt követően, hogy a világsajtóban, köztük a francia *Le Monde*-ban feltűntek az első tudósítások),²⁶ ezt azonban a következő hetekben csak mérsékelt érdeklődés követte, miközben a *CNT* részéről sokáig teljes hallgatás övezte a Magyarországon kibontakozó eseményeket. Ennélfogva a forradalom tiszavirág életű győzelmével kapcsolatos eufória lényegében hiányzik a korabeli spanyol anarchista sajtóból, és már csak a szovjet katonai intervenció okozta haláltusáját és bukását detektálhatjuk benne, azt is jóval november 4-ét követően. Mindkét sajtóorgánum november közepén és második felében foglalkozott legintenzívebben a témával, s bár mint láttuk, a *CNT* későn reagált az eseményekre, figyelme tartósabbnak bizonyult, és egészen az év karácsonyáig újra és újra elővette a „magyar kérdést”, miközben a *Solidaridad Obrera* írói és szerkesztői gárdájának téma iránti érdeklődése november végére láthatóan alábbhagyott. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy az írott szövegek mellett fotókkal, illetve rajzokkal is találkozhatunk az említett lapokban, melyek valamilyen módon reflektáltak a történésekre. Ezek a *Soli* esetében november 15-től kezdődően három egymást követő lapszámában is felbukkannak, hogy aztán az év utolsó számában még egyszer utoljára feltűnjenek. Noha a *CNT* esetében valamivel kevesebb illusztrációról beszélhetünk, ezek közül az utolsó (egy meglehetősen direkt karikatúra) már jóval az eseményekkel kapcsolatban legkésőbb publikált cikk megjelenése után, 1957. január végén került az újság címlapjára.

²³ Téllez életútjáról magyarul részletesebben lásd: Poór, 2023a.

²⁴ *Solidaridad Obrera (Francia)*, 1949. október 29. 1.

²⁵ Alaiz de Pablo, Felipe (1887, Huesca – 1959, Párizs) hivatásos újságíró, aki 1917-ben csatlakozott az anarchista mozgalomhoz. A köztársaság 1931-es kikiáltását követően egy ideig a *Solidaridad Obrera* egyedüli szerkesztőjeként tevékenykedett, majd a franciaországi száműzetésben egészen 1948-ig szerkesztette a kiadványt, s a későbbiekben is fontos szerepet játszott a lap életében, mint a „Crónica internacional” rovat vezetője, valamint egyéb cikkek szerzője. Mindeközben írói és fordítói munkát is végzett. Iñiguez, 2001: 23.

²⁶ A közismert francia napilap témával foglalkozó első cikke a forradalom kirobbanásának másnapján jelent meg: La Hongrie se félicite de l'évolution polonaise. *Le Monde*, 1956. október 24.

Az 1956-os magyarországi eseményekkel (legalább érintőlegesen) foglalkozó újságcikkek a két vizsgált lapban a megjelenések dátuma szerinti bontásban

Ami a magyarországi eseményekkel kapcsolatos puszta leíró részeket illeti, fontos utalni rá, hogy ezek – a nagy távolságból, a helyszíni tudósítók és az élő mozgalmi kapcsolatok hiányából fakadóan²⁷ – gyakran felületesek és pontatlanok voltak (ezek skálája a nyilvánvaló elírásoktól a nyelvhelyességi hibákon át a tartalmi tévedésekig terjedt),²⁸ valamint számos fontos részletet nélkülöztek a történetekkel összefüggésben. Az azonban már nem minden esetben egészen egyértelmű, hogy a spanyol anarchisták tisztában voltak-e egyébként magukkal a tényekkel, vagy csupán nem tartották őket közlésre érdemesnek, mondván, a polgári lapokat olvasva vagy a rádiót hallgatva ezek felől úgyszólván tájékozódhat az érdeklődő. Sok esetben az is megfigyelhető, hogy a közreadott újságcikkekben leírtak már nem tükrözték a valós viszonyokat: mivel hetilapokról beszélünk, a megírás, a szerkesztői munkálatok, a nyomtatás és a tényleges megjelenés között eltelt idő sokszor elég volt ahhoz, hogy az események túlhaladjanak a leírt állapotokon. Fontos azt is kihangsúlyozni, hogy a közölt információk a nemzetközi médiában megjelent híreken és publicisztikákon alapultak, s ez a hozzáférési lehetőségek, illetve a nyelvi korlátok okán nyugati (elsősorban francia) lapokat jelentett, jóllehet a nyugat-európai és latin-amerikai kommunista pártok kommunikéi nyomán az anarchisták nagyon is tudatában voltak az eseményekkel kapcsolatos belsevik értelmezéseknek.

A legrészletesebb eseménytörténeti leírást a *CNT* lapjain olvashatjuk, amely az október 23-i budapesti tüntetések egyes állomásainak felsorolásától kezdve a tömeg által skandált jelszavak és a jelképpé váló lyukas zászló megemlékezésén túl kitért a Sztálin-szobor ledöntésére, Gerő negatív reakcióira, valamint a Rádiónál kitört tűzharcra (szerintük a lövöldözést a karhatalmisták kezdték), deklarálva, hogy „a karneválból forradalom lett”. Ezt követően az újság részletezte a korábbi politikai vezetés moszkvai nyomásra bekövetkezett leváltását, valamint a szovjet tankok megérkezése nyomán kirobbanó utcai harcokat. Ennek keretében az olvasó tudomást szerezhetett többek között arról, hogy a munkások és diákok megrohanták és kifosztották a fegyverraktárakat, hogy „benzinbombákkal” védekeztek a harcok ellen, továbbá, hogy komoly veszteségeket szenvedtek, melyek részben abból is fakadtak, hogy „a szovjet csapatok [...] a kezükre került lázadókat utcai lámpaoszlopokra akasztották fel”. A viszonylag tárgyilagos hangvételű tudósítás azzal zárult, hogy „Moszkva bejelentette, kész tárgyalni minden erejének Magyarországról történő kivonásáról.”²⁹ A Sztálin-szobor ledöntésének érzékletes leírása Conrado Lizcano³⁰ egy hónappal későbbi írásában is visszaköszön, az esetet a diktatúrák elleni általános kritika keretébe ágyazva.³¹ A spanyol anarchista sajtó szerzőit vizsgálva feltűnik egy rejtélyes, kétségkívül magyar származásra utaló személynév, bizonyos Botzor Ferencé³², aki „Magyarország vértanúsága” című cikkében szintén kitér az október 23-i eseményekre, s a már eddig is ismert tényeket egy érdekes

²⁷ A II. világháború utáni magyarországi anarchizmus történetéhez némi adalékkal szolgál a Bozóki-Sükösd szerzőpáros monográfiája, még ha művük arra még csak utalás szintjén sem tér ki, hogy volt-e bármilyen anarchista részvétel a 1956-os forradalomban. Bozóki-Sükösd, 1994: 156–157.

²⁸ Így lett Rajk Lászlóból „Lozsló” vagy „Lazslo”, Nagy Imréről „Imry”, vagy épp az 1951-es írókongresszusból „1851-es” (Alaiz, Felipe: Crónica internacional: Cárpatos-Danubio. *Solidaridad Obrera [Francia]*, 1956. október 25. 4.). Hasonlóképp időbeli keszkekuszaság figyelhető meg a világháborúk és békeszerződések, forradalmak és ellenforradalmak pontos kronológiájában Alaiz témával foglalkozó utolsó cikkében (Alaiz, Felipe: Hungría en el crisis. *Solidaridad Obrera [Francia]*, 1956. november 29. 4.). És a sort még alighanem folytatni lehetne további kisebb-nagyobb tévedések idecitolásával.

²⁹ La segunda „Commun” húngara. *CNT (Francia)*, 1956. november 11. 1. és 4.

³⁰ Lizcano Montealegre, Conrado (1917, Alcázar de San Juan – 2000, Altea) fiatal korától kezdve anarchista meggyőződésű autodidakta munkásmozgalmár. A polgárháború idején harcolt a fronton és különböző edukációs és művészeti programokat szervezett milicistatársai számára. A vereséget követően Észak-Afrika francia kézen levő területére menekült. A világháború végére egészségi állapota megrendült, ezért felhagyott az aktivista militanciával, szervezeti és szerkesztői feladatokat azonban továbbra is ellátott: előbb Oránban a *Solidaridad Obrera (África del Norte)*, majd később több párizsi liberter újság készítésében is közreműködött. Iñiguez, 2001: 332; Dupuy, 2008.

³¹ Lizcano, Conrado: Simbolismo. Estatuas y dictaduras. *CNT (Francia)*, 1956. december 9. 2.

³² Nem azonos a romániai magyar Boczor Wolf Ferencel, aki kommunista párttagként a spanyol polgárháborúban a Nemzetközi Brigádok kötelékében harcolt, majd bekapcsolódott a franciaországi antifasiszta ellenállásba. Őt ugyanis a nácik 1944-ben kivégezték. A cikk írójaként feltüntetett személy információ hiányában nem azonosítható be pontosan, idősebb életkora és anar-

adalékkal egészíti ki. Nevezetesen azzal, hogy a budapesti tüntetők többek között annak a Csizmadia Sándornak a *Munkás Marseillaise*-ét énekelték, akit – állítása szerint – a szegényparasztok és agrárproletárok körében folytatott anarchista propagandája miatt 1894-ben bebörtönöztek. Csizmadia említésén túl írásában Botzor a magyarországi anarchizmus 19. század végi, 20. század eleji történetéből több nevet és hozzájuk köthető adalékot is felvonultat (pl. Várkonyi István Parasztszövetségét és *Földművelő* elnevezésű lapját, Schmitt Jenő Henrik tolsztojánus anarchizmusát vagy épp Batthyány Ervin földosztó tevékenységét és az általa alapított *Testvériség*, illetve *Társadalmi Forradalom* című hetilapokat), majd kitér az anarchisták I. világháború alatt és az azt követő forradalmi időszakban játszott szerepére, illetve Magyarország történetének egyes, szubjektíve fontosabbnak ítélt momentumaira.³³

A kezdeti információbőséggel párhuzamba állítva rendkívül feltűnő és igencsak zavaró a forradalom első eseményei, illetve a szovjet katonai intervenció és a kezdődő megtorlás közötti időszakra vonatkozó hiátus, mely egyben súlyosan érinti a forradalom vívmányainak kérdését is. Figyelemre méltó kivétel ez alól csak egy november 12-én kelt, s a szerző feltüntetése nélkül közölt cikk képez, amely érdemi adalékokkal szolgál a november 4-ével ismételten meginduló harcok egyes helyszínével (pl. Budapest VII. kerület) és jellegével kapcsolatban (pl. tankok harcképtelenné tétele „gyúlékony folyadékkal teli palackokkal”), valamint utalásokat tartalmaz a felkelők helyzetét (pl. fokozódó lőszer-, kenyér- és gyógyszerhiány) és a szovjet részről meginduló megtorlásokat illetően (pl. az amnesztiarendelethez bízó és magukat megadó felkelők agyonlövése vagy elhurcolása és internálása a Szovjetunióba, továbbá a nők félelme a megszállók [nem] erőszaktetteitől). Emellett a vizsgálat alá vont sajtóanyag darabjai közül ez az egyetlen, amely beszámol a vidéken szerveződő ellenállásról, konkrétan megemlítve a mecseki uránbányákban állítólagosan³⁴ szabotázsakciókat végrehajtó, majd fegyveres gerillaharcot folytató bányászok esetét.³⁵ Benito Milla³⁶ írása más szempontból számít különlegesnek: furcsa mód egyedül ebben történik utalás a magyar forradalom talán legfontosabb – és a nyugati radikális baloldali mozgalmárok által később leginkább piedesztálra emelt – vívmányáról, a munkástanácsok intézményéről. Annál messzebb azonban, hogy leszögezze, „a lázadás legaktívabb elemei a tipikusan forradalmi munkásnegyedekből és a diákközegekből kerültek ki”, s hogy a munkástanácsok éppúgy az idegen megszálló hadsereg országból való kiakolbóltását kívánták, mint a fegyveres felkelők, sajnos ez az újságcikk sem megy.³⁷ Ennek fényében végső soron kijelenthető, hogy a forradalom specifikus munkáskövetelései, valamint a magyar munkásság önszerveződésének gyakorlati eredményei kívül estek a korabeli spanyol anarchisták horizontján.³⁸ Ezt látva joggal merülhet fel a kérdés, hogy ezek után mégis milyen érdekes hozzájárulást tudtak tenni a témához? A tanulmány második fele erre kísérel meg válasszal szolgálni.

chista meggyőződése azonban a leírtakból egyértelműen kiviláglik. Valószínűleg egy Franciaországban élő emigránsról van szó, aki már évekkel korábban elhagyta szülőhazáját.

³³ Botzor, Ferenc: El martirio de Hungría. *CNT (Francia)*, 1956. december 23. 1–2.

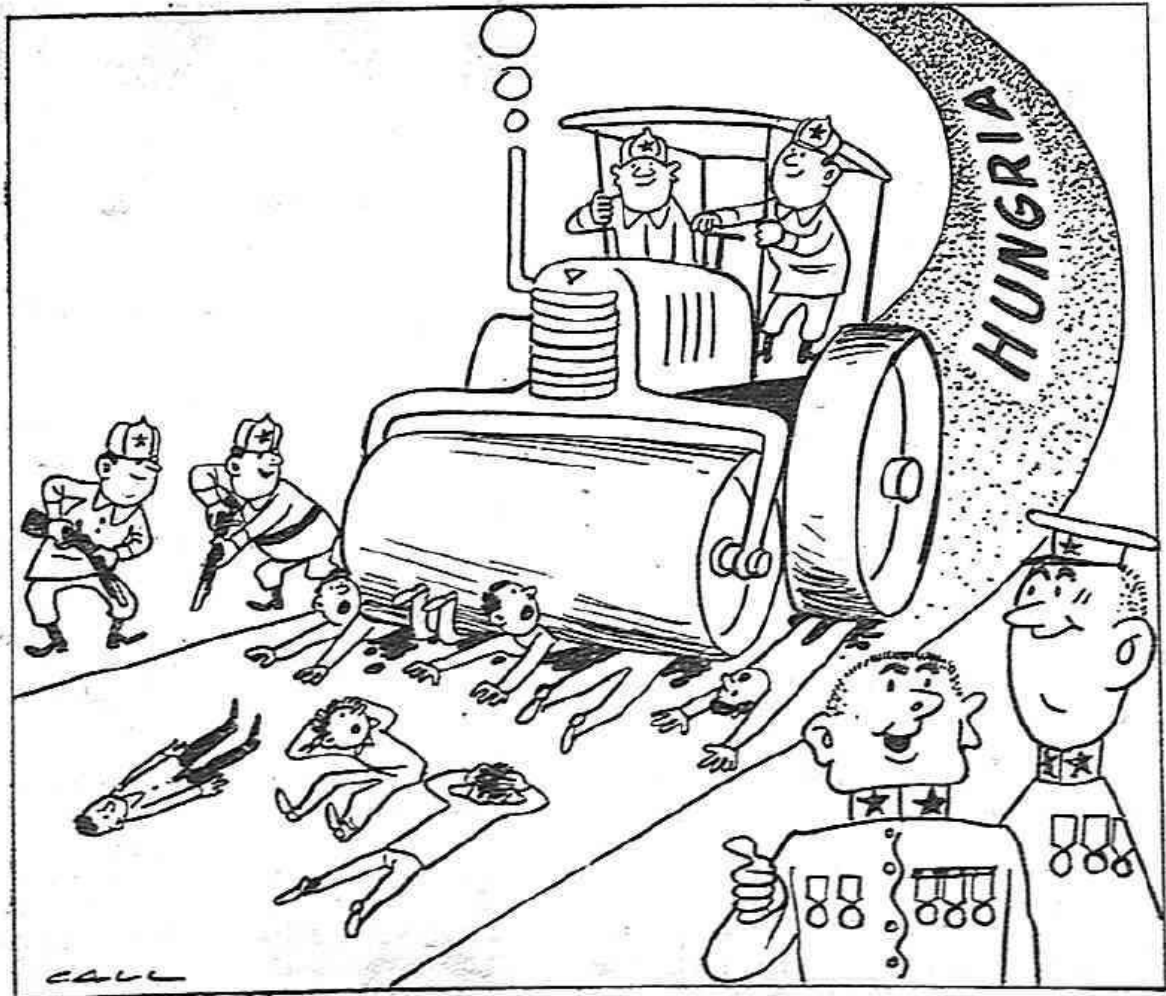
³⁴ Az uránbányászok október végi, november eleji mozgolódásáról, szervezkedéséről ugyan vannak információink, konkrét szabotázsakciókról viszont nincs tudomásunk, lévén a pécsi Katonatanács már viszonylag hamar intézkedéseket eszközölt a radikális uránosok lecsillapítására és a rendfenntartás biztosítására. Rozs, 2015: 199–200.

³⁵ Ojeada a los acontecimientos de Hungría. La protesta universal contra la URSS. *Solidaridad Obrera (Francia)*, 1956. november 15. 3.

³⁶ Milla Navarro, Benito (1906, Villena – 1987, Barcelona) a liberter mozgalom ifjúsági szárnyáról (JJLL) indult, s a polgárháború kitörésekor csatlakozott az aragóniai fronton harcoló Durruti Hadoszlophoz. A vereség pillanatában Franciaországba menekült, ahol a náci uralom összeomlását követően közreműködött a JJLL újjászervezésében és a szervezet lapjának (*Ruta [Francia]*) szerkesztésében. 1949-ben Amerikában telepedett le, ahol könyvkiadót és mozgalmi lapokat alapított, miközben írásaival továbbra is hozzájárult más országok spanyol anarchista kiadványaihoz. Iñiguez, 2001: 405.

³⁷ Milla, Benito: Consumatum est. De la revolución al imperialismo. *CNT (Francia)*, 1956. december 16. 1. és 4.

³⁸ Az 1970-es évek legelején e tekintetben rendkívüli jelentősége lesz a részben antibolsevik kommunista, részben anarchista gyökerekkel rendelkező Ibériai Felszabadítási Mozgalom (1000 vagy MIL) fordítói, kiadói és teoretikus tevékenységének. Ez a militáns szervezet hozta be ugyanis a német–holland tanácskommunizmus klasszikusait Spanyolországra, reflektorfénybe állítva és egyúttal elméleti keretbe ágyazva a munkástanácsok nemzetközi történetének gyakorlati megjelenési formáit (köztük az 1956-os magyarországi tanácsokat).

—No se quieren convencer de que se les hace esto para su bien.

A karikatúra szövege magyarul: „Nem akarják meggyőzni magukat arról, hogy ez az ő érdekükben történik.”³⁹

A forradalom okainak és jellegének kérdése

A szovjet orientációjú nemzetközi „kommunista” pártok az események kiváltó okaként mindenekelőtt „a hazai és külföldi reakció aknamunkáját” jelölték meg. A spanyol anarchisták számára ez a narratíva elfogadhatatlan volt. Elismerték ugyan, „hogy kapitalista vagy horthysta elemek keveredtek a felkelésbe”, egyúttal azonban azt is leszögezték, hogy mindez „nem szennyezi be egy hősi nép forradalmát, amely az osztályok eltűnésében keresi a szabadságot és a jólétet”.⁴⁰ Ráadásul úgy ítélték meg, hogy korábbi fasiszta szimpátiái miatt a „klerikális és kapitalista reakció” már egyébként is kompromittálódott, ezért beavatkozása az eseményekbe nem segíti a magyar nép ügyét, hanem csak árt neki, mivel a „moszkovita imperialista vállalkozástól megszabadult Magyarország egy valódi szocialista rendszert érdemelne, amely emberségesebb, hitelesebb és őshonosabb, mint amilyen az előző” volt.⁴¹ Ez kiegészíthető egy másik idézettel, miszerint „a magyar munkások és diákok dicső áldozatát nem fogja elhomályosítani annak az ENSZ-nek az esetleges és csalárd beavatkozása, amely a spanyol fasiszmust demokratikus elemként hordozza a kebelén, sem pedig azé a »demokratikus« NATO-é, amely számol Franco fasiszta kardjával.”⁴² Mindezek után a „John Rainbow” álnéven publikáló José Peirats⁴³ joggal idézte fel a magyar felkelők egyik rádióadásban elhangzott cinikus szavait, miszerint „kilencmillió fasiszta ellenforradalmár, mind régi gyárosok, bankárok, bíborosok, Magyarországon bujkálnak. [...] Szerencsére van még hat igaz magyar, akik az ország megmentése érdekében kormányt alakítottak.” Majd költői kérdések egész sorát intézve olvasóihoz, rámutatott azon érvek abszurditására, melyekkel politikai ellenfeleik a fellázadt magyar néppel való szolidaritás megtagadására ösztönöztek: „Hogy tagadhatnánk meg érzéseinket és szimpátiánkat a magyar néptől? [...] Azért, mert a munkások nem voltak egyedül harcukban az orosz tankok ellen? Mert velük harcoltak a hagyományos politikusok, és mert lehet, hogy közjük vegyültek Horthy nyomai? Mert Mindszenty bíboros és XII. Pius megáldotta ezt a harcot? Mert halotti piramisából tapsolt neki generalisszimusz Franco? Ezek az urak talán azt üdvözölték, amit mi? 1936–39-ben Spanyolországban [...] népi forradalmi mozgalom zajlott le. Ezt a mozgalmat nem csak mi, anarchisták alkottuk. Más gyanús elemek mellett el kellett szenvednünk ugyanazoknak a totalitárius kommunistáknak a jelenlétét, akikről most is szó van. És amikor éppen emiatt, minden további mérlegelés nélkül, külföldön azt hirdették, hogy mi, akik kiálltunk Franco fasiszma ellen, mind kommunisták vagyunk, nem reagáltunk-e felháborodással? És amikor kommunizmusunk ürügyén megtagadták tőlünk a segítyt, nem döbbsentünk-e meg? [...] Megtagadni a támogatást a magyar néptől az egyes összetevőivel szembeni fenntartások okán, Horthy kárálásai és Franco hetvenkedései miatt, nem azoknak adna-e igazat, akik háborúnk alatt moszkvai mércével mérték minket, az összes antifrancóistát?”⁴⁴ Az „Abel Paz”-ként elhíresült Diego Camacho⁴⁵ pedig nem mulasztott el éleslátóan rámutatni a nemzetközi bolsevik

³⁹ CNT (Francia), 1957. január 27. 1.

⁴⁰ Hungria en llamas. *Solidaridad Obrera (Francia)*, 1956. november 1. 3.

⁴¹ Area mundial. Del drama de Hungría. *Solidaridad Obrera (Francia)*, 1956. november 15. 1.

⁴² Hungria en llamas. *Solidaridad Obrera (Francia)*, 1956. november 1. 3.

⁴³ Peirats Valls, José (1908, Vall de Uxó – 1989, Burriana) szegény családból származó autodidakta militáns. Az 1940-es évek második felében aktívan támogatta antifrancóista gerillacsoportok szervezését, s a száműzetésbeli CNT főtitkárai közül egyedülként titokban maga is Spanyolországba látogatott, hogy elősegítse a földalatti szervezetek munkáját. Az 1950-es évek elején elkészítette háromkötetes összefoglalóját a CNT polgárháború alatti történetéről, melyet később számos további történeti tárgyú munka követett. Emellett jelentős szerepet vállalt mozgalmi kiadványok, például a CNT (Francia) működtetésében, melynek 1959-ig a szerkesztője is volt. Iñiguez, 2001: 465–466.

⁴⁴ Rainbow, John: Más sobre la lección húngara. CNT (Francia), 1956. november 25. 1. és 4.

⁴⁵ Camacho Escámez, Diego (1921, Almería – 2009, Barcelona) fiatalon, még a polgárháború kitörése előtt csatlakozott a CNT-hez és JJLL-hez. Kora ellenére aktívan részt vett a forradalom eseményeiben, s radikalizmusával már ekkor is kitűnt. A köztársasági oldal vereségét követően franciaországi száműzetésbe vonult, és fontos szerepet játszott a CNT marseille-i szervezetének megszervezésében, majd 1942-ben visszatért Barcelonába, de letartóztatták és kisebb megszakításokkal egészen 1952-ig börtönben ült. Már a polgárháború alatt közreműködött egyes mozgalmi kiadványokban (*Tierra y Libertad*, *Ruta*), a Franco-korszak időszakában pedig mindez kiegészült olyan száműzetésben működő lapokkal, mint a CNT (Francia) vagy a Solidaridad

propaganda önellentmondására, miután az kénytelen-kelletlen elismerte, „hogy a lázadások okai a párt politikai irányvonalának képtelenségén alapulnak, úgy Lengyelországban, mint Magyarországon”.⁴⁶

Az anarchista elemzésekben ezzel szemben fontos utalások történtek a felkelés valódi okainak feltárására. E tekintetben mindenképp figyelemreméltó Alaiz analízise, amely igyekezett a keleti blokk országokban az elmúlt években tapasztalt elégedetlenségi hullámot közös okokra, s mindenekelőtt materiális tényezőkre visszavezetni. Ennek megfelelően a problémákat egyfelől az agrárkérdés elhanyagolásában látta e döntően mezőgazdasági jellegű régióban, másfelől a nehézipar fejlesztésének túlhangsúlyozásában, amely visszavetette a közszükségleti cikkek gyártását, negatívan hatva ezzel a lakosság fogyasztási lehetőségeire. Ezenfelül leszögezte, hogy hiába vált uralkodó államideológiává, a marxizmus valójában csak egy szűk értelmiségi kör szellemi tápláléka maradt, nem vált általánosan elfogadottá a nép sorában. Végül a munkások és a diákok közti szoros kötelékre mint új jelenségre hívta fel a figyelmet, amely a bérmunka kizsákmányolásából és az intelligencia leértékeléséből nyerte erejét, melyekért végső soron egyaránt a pártállam volt a felelős.⁴⁷ Kritikáját Alaiz később kiegészítette még az elbürokratizálódás és a hozzá nem értők pozícióba kerülése jelentette problémák megnevezésével, valamint a kommunista eszme ezek következtében történt diszkreditálódásának hangsúlyozásával.⁴⁸ Egy másik újságcikkben „Abel Paz” a totalitárius rendszer diszfunkcionalitására mutatott rá, mondván az természeténél fogva képtelen garantálni a nép vágyakozásának két fő tárgyát, a szabadságot és a gazdasági jólétet. Szerinte ennek két alapvető akadálya volt: „magának a rendszernek azon alapelve, amely a szabadságot burzsoá előítéletnek tekinti, valamint az a nagyfokú központosítás, mely kikényszeríti egy bürokratikus gépezet fenntartását, ami amellett, hogy fogyaszt, anélkül, hogy termelne, akadályozza az ország gazdasági fejlődését, aminek következtében a szatellit nemzetek moszkvai mintára ugyanattól a rossztól szenvednek, azzal a különbséggel [...], hogy ezeket a népeket katonailag igázták le, nem szenvedtek 1917 forradalmi délibábjától, amely az orosz népet lehűtötte, és társadalmilag sem olyan elmaradtak, mint az utóbbiak.” Emellett nem figyelmen kívül hagyható elemként ismerte el a hazafiságot is, melynek hangsúlyos meglétéből fakadt, „hogy a leigázott népek nem fogadták el ezt az importált rendszert, s hogy az új generációk a megszállók iránt érzett gyűlöletben születtek és nőttek fel.” Rámutatott továbbá, hogy a desztalinizációs politika Hruscsov minden szándéka ellenére csak rontott a helyzeten, mivel „reformálni akarni a megreformálhatatlant ugyanaz, mintha egy halottat masszírozással próbálnánk visszahozni az életbe.” A Sztálin helyébe lépő szovjet vezető a meghirdetett, relatíve mérsékelt reformokkal – akarata ellenére – valóságos lavinát indított el, amely kvázi szükségszerűen vezetett el a keleti blokkon belüli lázadásokig: „A bolsevizmus 1917-es hatalomátvétele, az ország szabad áramlatai elleni támadás, a kronstadti és ukrajnai mézárítások az erő és a terror rendszerét hozták létre. Ez a rendszer szükségszerűen egy rendőri és bürokratikus államot hívott életre, és mint minden diktatúrában, a vele együtt járó személyi kultuszt. A Sztálin bálványa elleni támadás szárnyakat adott az egész ellenzéknek, ami a desztalinizáció és a »szocializmushoz vezető különböző utak« ürügyén a diktatúra nyílt elutasításában nyilvánult meg.”⁴⁹ A *Soli* egy viszonylag korai újságcikke ezen túlmenően azt emelte ki, hogy Európa keleti felén „nem a kommunista párt győzött”, pláne nem az itt élő „népek tudatos forradalma” eredményeképpen: a bekövetkezett változás „a háború terméke volt”, azaz „a Vörös Hadsereg megszállása kényszerítette ki”. Tehát nem történt valódi társadalmi forradalom, csupán „egy rendőri rendszer kiépítése a munkahelyeken, az utcán, a szórakozás terén, a családban”, melynek következtében „maguk a munkásszervezetek, amelyeket egykor egy amorf marxizmus vezérelt, a Moszkvából irányított kommunista kormány hivatalos központjává váltak.” Ezt követően a cikk kiemelte a terror szerepét e rendszerek fenntartásában, mely olykor párton belüli tisztogatásokhoz is vezetett (pl. Magyarország ese-

Obrera (Francia). Az 1970-es évektől emellett mint történetíró szerzett magának hírnevet, közreadva többek közt a forradalmár Durruti napjainkig egyik legalaposabb életrajzát, melyről Zolcsák Attila nemrég magyar nyelvű recenziót is készített. *Íñiguez*, 2001: 113–114; Zolcsák, 2018.

⁴⁶ Paz, Abel: Se eclipsa la estrella? *CNT (Francia)*, 1956. november 18. 1–2.

⁴⁷ Alaiz, Felipe: Cuatro motivos de fricción. *Solidaridad Obrera (Francia)*, 1956. november 8. 4.

⁴⁸ Alaiz, Felipe: Hungría en el crisol. *Solidaridad Obrera (Francia)*, 1956. november 29. 4.

⁴⁹ Paz, Abel: Se eclipsa la estrella? *CNT (Francia)*, 1956. november 18. 1–2.

tében Rajk László kivégzéséhez vagy Nagy Imre kibuktatásához a miniszterelnöki székből).⁵⁰ Jaime R. Magriñá⁵¹ tanulságos módon a Tanácsköztársaság időszakát vetette össze a II. világháború utáni viszonyokkal, rámutatva a Kommunista Párt által követett eltérő taktikai koncepciókra. Meglátása szerint míg 1919-ben „az anarchisták és a szindikalisták a kommunisták oldalán harcoltak”, a szakszervezeteket nagy becsben tartották és autonómiájukat a siker zálogának tekintették, nem törekedtek továbbá mindenáron az orosz modell gépies másolására, addig 1945 után ennek éppen az ellenkezője történt: a Kommunista Párt hegemoniájának megteremtése, a szakszervezetek alárendelése a párt akaratának, s összességében az ország sztalinizálása szovjet mintára, ami végeredményben végzetesnek bizonyult minden forradalmárra és forradalmi célkitűzésre nézve.⁵² Végül érdemes kitérni egy további, a fentiekkel némiképp összecsengő érvelésre, mely szintén a *Soli* hasábjain tűnt fel. Ez az orosz forradalom történelmi küldetésének kudarcára hívta fel a figyelmet, hangsúlyozván, hogy a Szovjetunió népei „közel negyven éve »ideiglenes« diktatúrában élnek”, s hogy „az új arisztokrácia – a bolsevik arisztokrácia – [...] nem a proletariátus erkölcsi építésével, hanem az elmék megsemmisítésével [...] foglalkozik, azzal a hátsó szándékkal, hogy szabad emberek helyett vak követőket állítson elő”. Az anonim szerző végül odáig vitte gondolatmenetét, hogy kijelentette: „az egykori proletariátus [...] liberter törekvéseinek [...] végleges elhalasztása oda vezetett, hogy a Szovjetunió militarista állammá, imperialista tervekkel rendelkező harcoló erővé vált, s végül ambícióban és erőben felülmúlta Dzsingisz kánt, Napóleont, Nagy Pétert, II. Vilmost és Hitlert”. Mindezekből fakadóan pedig „a Kremlnek ágyúlóvésekkel kellett szétzúrnia Magyarország szívét, mivelhogy nemes tettekkel éppúgy képtelen volt megnyerni azt, mint a szent és sérthetetlen marxista-leninista-sztálinista Biblia traktátusaival.”⁵³

A spanyol anarchisták bírálata azonban nem korlátozódott kizárólagosan a Szovjetunióra és a nemzetközi bolsevik pártokra, abból a nyugati kapitalista államoknak, szövetségi rendszerüknek, valamint olyan nemzetközi platformoknak is kijutott, mint az ENSZ. Egyik legkorábbi tudósításukban például leszögezték, hogy „a magyar forradalom egyaránt meglepte a kommunizmust és a kapitalizmust is. [...] Hallgassanak hát a kommunista fecsegők, akik Magyarországról ugyanúgy beszélnek, mint a falangisták a spanyol ellenállókról. És hallgassanak a demokrácia sarlatánjai, akiket uraik arra készítetnek, hogy dicsérjék a magyar nép erőfeszítéseit, miközben kitarotán támogatják és védik az olyan tipikus és szégyentelen fasizmusokat, mint amilyen a portugáliai és a spanyolországi.”⁵⁴ Ilyen és ehhez hasonló kijelentéseik nagyban árnyalják azt a képet, miszerint ők „az imperialisták zsoldjában álltak volna” vagy, hogy „objektíve támogatták volna az ellenforradalmat” – egy olyan képet, amelyet a hidegháború kétdimenziós logikájából fakadóan a „kommunista” pártok propagandájukban előszeretettel terjesztettek politikai riválisaikról. Mi több, az ellenük alkalmazott érvelést mintegy visszájára fordítva, maguk az anarchisták fogalmazták meg antiimperialista kritikát, melyet a Szovjetunióra éppoly szigorúsággal kiterjesztettek, mint a fejlett tőkés országokra. Magriñá például nem átalott rámutatni, hogy „a Szovjetunió, amely azt állítja, hogy harcolni kíván az imperializmus ellen, a békéért, kenyérért és szabadságért, Sztálin ellen és a demokráciáért, megöli a magyarokat, mondván, hogy mind eladták magukat a kapitalizmusnak.”⁵⁵ Egy héttel későbbi írásában pedig már odáig ment, hogy azt állította: „miközben Lengyelországban és Magyarországon nem engedélyezett megszabadulni a kommunizmustól és tilos a népi demokrácia gyakorlása, addig a burzsoá vagy szocialista kormányzás alatt álló kapitalista államoknak engedniük kellett és

⁵⁰ Hungria en llamas. *Solidaridad Obrera (Francia)*, 1956. november 1. 3.

⁵¹ Rosquillas Magriñá, Jaime (1901, Barcelona – 1975, Mexikó) autodidakta kőműves, aki 1923-ban csatlakozott a liberter mozgalomhoz. Már a Rivera-diktatúra idején letartóztatták, s politikai okokból egy ideig külföldön volt kénytelen dolgozni. Az 1930-as években tagja lett a CNT Kalán Regionális Bizottságának, szerepet vállalt a *Solidaridad Obrera* és más lapok életében, továbbá könyvet írt a monarchia elleni konspirációról. A polgárháború idején különböző közigazgatási és katonai feladatokat látott el, mígnem a vereség mexikói emigrációba kényszerítette. A *Solidaridad Obrera (México)* szerkesztője lett, miközben írásaival hozzájárult más mexikói, illetve franciaországi mozgalmi kiadványok megjelenéséhez is. 1975 novemberében hunyt el, tíz nappal azelőtt, hogy láthatta volna annak az embernek a halálát, aki miatt életének közel felét száműzetésben kellett leélnie. Iñiguez, 2001: 531; Pares, é.n.

⁵² Magriñá, Jaime R.: La lección del pueblo húngaro. *Solidaridad Obrera (Francia)*, 1956. november 22. 1–2.

⁵³ Pensando en Hungría. Guerra y Revolución social. *Solidaridad Obrera (Francia)*, 1956. november 15. 1.

⁵⁴ Hungria en llamas. *Solidaridad Obrera (Francia)*, 1956. november 1. 3.

⁵⁵ Magriñá, Jaime R.: La lección del pueblo húngaro. *Solidaridad Obrera (Francia)*, 1956. november 22. 1–2.

felszabadították a gyarmati rendszer alól Líbiát, Szíriát, Eritreát, Libanont, Izraelt, Pakisztánt, Indiát, Burmát, Laoszt, Kambodzsát, Dél-Koreát, Dél-Vietnámot, a Fülöp-szigeteket, Formosát és Indonéziát, olyan országokat, amelyek együttesen 750 milliós emberi populációt és 5.576.709 km²-nyi területet képviselnek. A Szovjetunió kommunista állama a béke és a terjeszkedés mézes-mázos taktikájával, az élettér és a gyarmati felszabadítás dialektikus diplomáciájával, hogy kommunizmusát nagyobb léptékben jobban gyakorolhassa, 13.570.719 km²-nyi területet hódított meg. E meggyőző valós tények láttán joggal hangzott el, hogy »a gyarmatosítás haldoklik, és hamarosan nem lesz több, mint pusztá emlék. Az orosz terjeszkedés viszont új fenyegetést jelent.» Zárásképp mindezt egy hasonlóképpen szemléletes meglátással egészítette ki, sajátos párhuzamot vonva a Tanácsköztársaság és az 1956-os forradalom és szabadságharc bukása közé: „A nemzetközi kapitalizmusnak 133 napjába telt, hogy az 1919-es magyar forradalmat megsemmisítse. A kommunista állam [1956-ban Magyarországon – P.P.] [...] mindössze 20 nap alatt legyőzte a nép ellenállását.”⁵⁶ Ami az atlanti szövetségi rendszert illeti, Peirats a NATO-t 1956-ban már „hullaként” írta le, amely részben a Kreml manőverei, részben a Pentagon egyoldalúan megkötött katonai paktumai miatt nem volt képes előirányzott célkitűzését ellátni. Meglátása szerint ennél fogva „a közel-keleti válság révén Oroszország tálcán kapta meg Szuez ellenőrzését, valamint jelentős befolyást az arab világban”.⁵⁷ A spanyol anarchisták az Egyesült Nemzetek Szervezetével szemben megfogalmazott kritikájának fókuszában mindenekelőtt a hangoztatott alapelvek és értékek és a valós működési gyakorlat közötti ellentmondás állt. Mint azt tömören megfogalmazták: „az ENSZ, amelynek feladata a népek szabadságának védelme, hallgat.”⁵⁸ Ezt a kritikát hasonlóképp kiterjesztették konkrét személyekre, köztük Dwight D. Eisenhowerre⁵⁹ vagy épp a lavírozó politikája miatt „kötéltáncosnak” titulált Dzsaváharlál Nehrura is, mivel „azt mondja, fáj neki a magyarországi tragédia, mégis egyetért vele, hogy a gyilkos a tett színhelyén maradjon.” További felismerésként rögzítették, hogy a nemzetközi szervezetet jobban foglalkoztatja most a szuezi válság, ennél fogva „a magyarok, akiket a bolsevik barbárság éppen halálra géppuskázni készül, várhatnak... a temetésükre”. Ezen túlmenően felemlgették a több demokratikus ország amerikai nagykövetségei előtt megtartott tüntetések rendőri úton történő feloszlását, mellyel azok a diplomáciai bonyodalmakat igyekeztek elkerülni.⁶⁰

⁵⁶ Magriñá, Jaime R.: Los tanques soviéticos someten al pueblo húngaro. *Solidaridad Obrera (Francia)*, 1956. november 29. 1.

⁵⁷ Rainbow, John: La lección de Hungría. *CNT (Francia)*, 1956. november 18. 1.

⁵⁸ Magriñá, Jaime R.: La lección del pueblo húngaro. *Solidaridad Obrera (Francia)*, 1956. november 22. 1–2.

⁵⁹ Hungría en llamas. *Solidaridad Obrera (Francia)*, 1956. november 1. 3.

⁶⁰ Ojeada a los acontecimientos de Hungría. La protesta universal contra la URSS. *Solidaridad Obrera (Francia)*, 1956. november 15. 3.

«El generalísimo Franco hará formular ante la O.N.U. una protesta contra la intervención sangrienta de tropas extranjeras en los asuntos interiores de Polonia y Hungría.» (De la Prensa.)

A karikatúra szövege magyarul: (a rajzon:) „Hogy van bőr a képén!” (a rajz alatt:) „»Generalisszimusz Franco tiltakozó nyilatkozatot fog megfogalmazni az ENSZ előtt a külföldi csapatok Lengyelországra és Magyarországra belügyeibe történő véres beavatkozásával szemben.« (A sajtóból.)”⁶¹

Spanyol–magyar párhuzamok és ellentmondások

Geneziséből és specifikus helyzetéből fakadóan a száműzetésben működő MLE érzékenyen reagált a magyar forradalom spanyolországi fogadtatására, és orgánumai a történések kapcsán több cikket, illetve illusztrációt is szenteltek a magyar–spanyol relációnak. Mindenekelőtt rámutattak azokra a párhuzamokra, amelyek a múltbéli spanyolországi és az akkori magyarországi események, valamint a két országban tapasztalható jelenkori viszonyok között fennálltak. Kárhoztatták a sztálinisták spanyol polgárháborúban játszott szerepvállalását, különös tekintettel az akkor és ott „Pedro” álnéven tevékenykedő Gerő Ernőére. Nem felejtettek el megemlékezni a Komintern ügynökeként végzett munkájáról a köztársaságiak táborán belüli tisztogatások során (amiért – mint az közismert – kiérdemelte a cseppet sem hízelgő „barcelonai mészáros” ragadványnevet),⁶² csakúgy, mint Gerő magyar pártvezérként tett lépéseiről, főképp a budapesti tüntetők „reakciós provokátoroknak” titulálásáról és a velük szembeni fellépés ösztönzéséről.⁶³ Hasonlóképp párhuzamot vontak az elnyomó és részben idegen szuronyok támogatta hatalom spanyolországi és magyarországi népellenes fellépése és megtorló intézkedései közé éppúgy, mint a spanyol és magyar nép bátor és hősie harca, tragikus bukása és szörnyű veszteségei, valamint kálváriája és emigrációba kényszerülése közé.⁶⁴ Ezt a hasonlóságot volt hivatott érzékeltetni az a *Solidaridad Obrera* címlapján megjelent fotómontázs is, amely Madrid 1936-os ostromának áldozatait és az 1956-ban Budapesten elesetteket helyezte közös kompozícióba,⁶⁵ valamint André Alis, az újság egy másik számában felhasznált, spanyol polgárháborús civil menekülteket ábrázoló fényképfelvétele, mely fölé az „1956: a magyar exodus drámája (30.000 száműzött)” feliratot helyezték.⁶⁶ A legteljesebb és legérzékletesebb összehasonlításra a *Soli* egyik olvasója, bizonyos Emilio Herrera⁶⁷ vállalkozott, akinek nyílt levele teljes egészében a „ti, akárcsak mi” formulára építve mutatta be a két eset közti sokrétű hasonlóságot.⁶⁸ A spanyol és a magyar kérdés összefüggéseinek specifikus aspektusára kínál példát Francisco Olaya⁶⁹

⁶¹ *CNT (Francia)*, 1956. november 18. 1.

⁶² Gerő spanyolországi tisztogatásokban játszott szerepéről, valamint a spanyol polgárháborús részvétel ürügyként való felhasználásáról egyes magyarországi koncepciók perében lásd: Anderle, 2016.

⁶³ Alaiz, Felipe: Crónica internacional: Cárpatos-Danubio. *Solidaridad Obrera (Francia)*, 1956. október 25. 4; Hungria en llamas. *Solidaridad Obrera (Francia)*, 1956. november 1. 3; Alaiz, Felipe: Cuatro motivos de fricción. *Solidaridad Obrera (Francia)*, 1956. november 8. 4. Utóbbi cikk – némiképp furcsa módon – fontosnak tartja kiemelni Gerő zsidó származását, valamint ezzel összefüggésben azt, hogy eredeti neve Singer volt. La segunda „Commun” húngara. *CNT (Francia)*, 1956. november 11. 1. és 4; Sender, Ramón: Aquel Antonov Ovsenko de Barcelona. *CNT (Francia)*, 1956. december 23. 1–2. Érdemes utalni rá, hogy az egyik újságcikkhez kapcsolódóan Gerőről még kép is megjelent, méghozzá a következő kommentárral: „A duplán halálos Gerő-szörny Spanyolországban és Magyarországon”. El orden de los cementerios reina en Hungría. La barbarie mecanizada soviética ahoga en sangre a todo un pueblo. *CNT (Francia)*, 1956. november 11. 1.

⁶⁴ Rainbow, John: La lección de Hungría. *CNT (Francia)*, 1956. november 18. 1.

⁶⁵ *Solidaridad Obrera (Francia)*, 1956. november 15. 1.

⁶⁶ *Solidaridad Obrera (Francia)*, 1956. november 29. 1.

⁶⁷ Valószínűleg nem Emilio Herrera Linares-ről, a „spanyol Vernének” is nevezett sokoldalú tudósról és a köztársasági légierő egykori tábornokáról van szó, aki bár ismert volt antifrancóista meggyőződéséről és tevékenységéről, a Kommunista Párt tagjaként és a száműzetésbeli spanyol köztársasági kormány majdani elnökeként aligha küldött volna egy, a Szovjetuniót becsmérlő levelet, ráadásul pont egy anarchista sajtóorgánumnak. A „mi” Emilio Herreránk feltételezhetően az a férfi volt, akiről Miguel Iñiguez enciklopédiája mindössze ennyit közöl: „Párizs tartományban tevékenykedett, és az utóbbi időben az áhított Guipúzcoa közelében, Hendaye-ban élt. 72 évesen halt meg, 1970-ben.” Vagyis a századfordulón született Baszkföldön, és a polgárháborút követően franciaországi száműzetésbe vonult. Iñiguez, 2001: 298.

⁶⁸ Herrera, Emilio: Carta abierta de un español libre a sus hermanos húngaros. *Solidaridad Obrera (Francia)*, 1956. november 22. 2. A levél magyar fordításban itt olvasható: Poór, 2023b.

⁶⁹ Olaya Morales, Francisco (1923, Linares – 2011, Párizs) korán kapcsolatba került a liberter mozgalommal. A polgárháború idején Andalúzia köztársasági kézen maradt részén tevékenykedett a JJLL propagandatitkáráként, majd a vereséget követően csatlakozott a földalatti ellenálláshoz, fontos szerepet játszva a JJLL újjászervezésében, csakúgy, mint a Franco-korszak első ismert sztrájkjának életre hívásában 1939 szeptemberében. Többéves börtönbüntetését letöltve Franciaországba emigrált, ahol különféle szervezeti feladatokat látott el és aktívan részt vett a mozgalmi sajtó (pl. a *CNT [Francia]*) készítésében. Az 1960-as évektől kezdve történetírói munkásságáról vált ismertté; több könyvet is szentelt a spanyol polgárháború alatti külföldi intervenció

„Guernicától Budapestig” című írása, amely Pablo Picasso személyén, életművén és eszmei-politikai meggyőződésén keresztül teremt kapcsolatot a két országban történetek között. A kontextus megértéséhez fontos utalni rá, hogy a spanyol festő – aki nem mellesleg 1944 óta tagja volt a Francia Kommunista Pártnak, s akit munkásságáért a szovjet kormány 1950-ben Sztálin Békedíjjal tüntetett ki⁷⁰ – pont a magyar forradalom kitörését követően töltötte be 75. életévét, s ez alkalomból a Spanyol Kommunista Párt Központi Bizottságának Politikai Irodája hivatalos köszöntővel fordult hozzá, melyet a párt lapja nyilvánosan is közzétett.⁷¹ Említett cikkében Olaya számonkérően fordult Picassóhoz, mondván, miképp lehetséges az, hogy egy olyan művész, aki a „Guernica” megfestésével határozottan kiállt egy idegen hadsereg népellenes, embertelen pusztításával szemben, most, mikor egy másik haderő – csak azért, mert a kommunizmus színeit viseli magán – ugyanolyan barbár módon lép fel egy másik országban, hallgatásba burkolózik.⁷²

Nagyon izgalmasak a Franco-rendszer és a kelet-európai pártállami diktatúra közös vonásaira rámutató cikkek, melyek egyúttal tudatosan reflektálnak az eseményekkel kapcsolatos hivatalos spanyol állásfoglalásokra is, úton-útfélen leleplezve a Caudillo képmutató politikáját. Tudniillik Franco a magyar nép felkelésében saját antikommunista elveinek diadalát látta, s nem állt távol tőle, hogy éles szavakkal ostromozza a Szovjetuniót és általában a Vasfüggönyön túl működő rendszereket, magasztalva egyúttal a magyar nép ellenállását, s kilátásba helyezve akár a katonai segítségnyújtás lehetőségét is.⁷³ A száműzetésben élő anarchisták ugyanakkor lényeglátóan mutattak rá, hogy mindazok a bűnök, melyeket a spanyol diktátor a „vörösök” fejére olvas, kezdettől fogva természetes velejárói saját rezsimje működési gyakorlatának, kezdve a kivégzésektől, bebörtönzésektől és koncentrációs táborokba kényszerítésektől a szabadságjogok korlátozásán át egy valódi rendőrállam kiépítéséig.⁷⁴

A belföldön és a különféle nemzetközi fórumokon (köztük az ENSZ-ben) harsogott francóista propaganda Janus-arcúságát minden bizonnyal Spanyolországban is sokan megértették, habár a nyilvános véleményalkotástól és kritikától – éppen a diktatúra megtorló intézkedéseitől tartva – a többség tartózkodott. Ráadásul – mint azt a *CNT* egyik cikke leleplezte – maga a spanyol államvezetés is óvakodott tőle, hogy szélesebb körű utcai szimpátiatüntetések engedélyezése révén akarva-akaratlanul kiengedje a lázadás szellemét a palackból, ezért csak relatíve szűk körű, körültekintően biztosított és mindvégig kontrollált antikommunista megmozdulásoknak adott teret legálisan.⁷⁵ Spanyolországban is voltak azonban olyan bátor fiatalok, akik nem féltek rámutatni a fenti ellentmondásokra, és a magyar ifjúsággal szolidaritást vállalva, saját sorsukat az övékével összekötve felléptek a rendszerrel szemben, jogokat és szabadságot követelve a maguk és minden diktatórikus elnyomás alatt sínylő népi számára. A lázadás zászlaját elsőként a barcelonai diákok emelték a magasba, akik az előző évtizedben már több ízben kifejezésre juttatták rezsim iránti ellenszenvüket, s akik ezúttal – akárcsak a Dolgozó Ifjúság Szövetségével szakító magyar egyetemisták – megtagadták, hogy alávéssék magukat a monopol helyzetben levő és a Franco-rendszerhez messzemenően lojális diákszervezetnek (SEU⁷⁶). Október utolsó napjaiban tiltakozó röplapokat kezdtek osztogatni az egyetemen, majd óráikat felfüggesztve szolidaritási tüntetést hívtak össze. Az egyetemi vezetéssel, a város polgári kormányzójával és a karhatalommal egyaránt összetűzésbe kerülve elfoglalták az egyetemet, melyet csak többnapos harcok után tudtak visszafoglalni

kérdéskörének. Halálakor egy több mint egymillió eredeti dokumentumból és fényképből álló egyedülálló történeti gyűjteményt hagyott hátra. Iniguez, 2001: 441.

⁷⁰ Eakin, 2011.

⁷¹ En el 75 aniversario de Pablo Picasso. *Mundo Obrero*, 1956. november–december. 2.

⁷² Olaya, Francisco: De Guernika a Budapest. *CNT (Francia)*, 1956. november 25. 1. és 4.

⁷³ Ezzel kapcsolatban lásd részletesebben: Zalai, 2017: 106–109.

⁷⁴ Un vulgar escalador de tribunas: FRANCO. *CNT (Francia)*, 1956. november 18. 1. és 4.

⁷⁵ La procesión por dentro. *CNT (Francia)*, 1956. december 2. 1.

⁷⁶ Teljes nevén Spanyol Egyetemi Szakszervezet (*Sindicato Español Universitario*), mely még a polgárháború alatt jött létre különféle jobboldali diákszervezetek egybeolvadásából a francóisták által uralt zónában, s vált 1943-ra totalitárius jellegű, egységes és hivatalos diákszervezetté, melybe minden egyetemi hallgató számára kötelező volt a belépés. González Calleja, 2005: 40.

a rendszer szolgálatában álló erők.⁷⁷ Az már az eset külön pikantériája, hogy a diáklázadás – annak Franco-ellenes éléből adódóan – a Spanyol Kommunista Párt érdeklődésének is homlokterébe került, s ezt követően a *Mundo Obrero* egy egész oldalt szentelt a barcelonai és madridi egyetemisták bátor fellépésének, kiemelve diktatúraellenes és szabadságot követelő jelszavaikat. A tüntetés apropóját és a diákok azon kiáltásait, melyek a Magyarországon történetekre reflektáltak, azonban gondosan elhallgatták,⁷⁸ miközben Dolores Ibárruri pártvezető címlapon közzétett cikkének mindjárt a legelső sorában „fasiszta terrorista ellenforradalomnak” minősítette a magyarországi eseményeket.⁷⁹ Ezzel szemben a száműzetésben működő spanyol anarchista sajtó, amely helyszíni tudósítói révén remek értesülésekkel rendelkezett a barcelonai egyetemen történetekről, nem mulasztott el megemlékezni a rendőrökkel összecsapó diákok olyan szarkasztikus kiáltásairól sem, mint hogy „Ti csatlósok! Oroszok! Hozzátok a tankokat!”⁸⁰

⁷⁷ La tragedia de Hungría. Repercusión estudiantil en Barcelona. *Solidaridad Obrera (Francia)*, 1956. november 22. 1; Esbirros! Rusos! Traed los tanques! *CNT (Francia)*, 1956. november 25. 2. és 4.

⁷⁸ Los estudiantes de Barcelona se manifiestan en la universidad al grito de ¡Abajo la dictadura! ¡Viva la libertad! *Mundo Obrero*, 1956. november–december. 8.

⁷⁹ Ibárruri, Dolores: No podemos ser neutrales frente al fascismo. *Mundo Obrero*, 1956. november–december. 1.

⁸⁰ Esbirros! Rusos! Traed los tanques! *CNT (Francia)*, 1956. november 25. 2. és 4.

FRANCO: ; Viva la libertad de Hungria ! ¿ Es que me parezco a Kadar ?

A karikatúra szövege magyarul: „FRANCO: Éljen Magyarország szabadsága! Hasonlítok Kádár-ra?”⁸¹

Összegzés

Összefoglalva a fentieket tehát elmondható, hogy a franciaországi száműzetésben élő spanyol anarchisták az 1956-os magyarországi események okaival és szabadságharc jellegével tökéletesen tisztában voltak. Elismeréssel adóztak a hazai elnyomóikkal és a külföldi megszállókkal szemben kiálló és fegyvert ragadó magyarok bátorsága és hősiessége előtt, és mélységes bánatukat fejezték ki veszteségeik és tragikus sorsuk láttán. Egy pillanatig sem vonakodtak elismerni a történések forradalmi karakterét, jóllehet annak vívmányaira már kevésbé figyeltek fel, valódi mélységét nem igazán értették meg. Mindenekelőtt antibolsevik és diktatúraellenes lázadásként tekintettek rá, amelynek katalizátora a munkások és a diákok között létrejött erős szövetség volt, mígnem a kezdeti lázadás valódi népfelkeléssé nem vált.⁸² Bár sok tekintetben osztották a *mainstream* nyugati média Szovjetunióval és a moszkvai irányvonalat követő „kommunista” pártokkal szembeni kritikáját, ennél tovább mentek, nem felejtve el rámutatni a kapitalista rendszerek negatív vonásaira sem, akárcsak kormányaik, politikusaik és egyes nemzetközi szervezetek hamis vagy egyenesen képmutató állásfoglalásaira, mindvégig fenntartva az igényt a független és önálló véleményalkotásra. A történéseket egyszerre szemlélték spanyol, anarchista és (kényszer)emigráns szűrőn keresztül, s ez a nézőpont lehetővé tette, hogy sajátos párhuzamokra és ellentmondásokra mutassanak rá a magyar és a spanyol nép sorsával, valamint országaik múltbéli és jelenkori viszonyaival összefüggésben. Saját szerepüket a szolidaritás kinyilvánításán túl minden diktatórikus és elnyomó rendszer kíméletlen kritikájában jelölték meg,⁸³ a magyar nép fellépését követendő példaként állítva a spanyolok elé, mellyel az antifrancoista harc felélesztését kívánták előmozdítani.⁸⁴

A magyar forradalom és szabadságharc győzelme és a szovjet birodalmiság összeomlása, valamint ezek nyomán a liberter perspektívák újbóli előtérbe kerülése⁸⁵ és a Franco-rendszer közeli bukása iránt táplált optimista reményeikről⁸⁶ azonban hamarosan bebizonyosodott, hogy csupán illúziók. Zárszóként és egyben fontos tanulságként mindazonáltal érdemesnek tartjuk Magriñá – mintegy Bakunyin híres aforizmáját⁸⁷ parafrázál – kijelentését idézni: „Az úgynevezett kommunizmus brutalitás és rabszolgaság, a szocializmus negációja.”⁸⁸

Hivatkozott irodalom

Anderle, 2016

Anderle Ádám: Gerő Ernő árnyéka. A Rajk-per spanyolországi előzményei. In uő: *Spanyol mozaik. Tanulmányok a hispanista kutatások történetéből*. Kronosz Kiadó, Pécs. 155–204.

Bozóki–Sükösd, 1994

Bozóki András – Sükösd Miklós: *Az anarchizmus elmélete és magyarországi története*. Cserépfalvi Könyvkiadó, Budapest.

Broué, 1992

⁸¹ *Solidaridad Obrera (Francia)*, 1956. december 27. 1.

⁸² Magriñá, Jaime R.: La lección del pueblo húngaro. *Solidaridad Obrera (Francia)*, 1956. november 22. 1–2; Rainbow, John: Más sobre la lección húngara. *CNT (Francia)*, 1956. november 25. 1. és 4; Milla, Benito: Consumatum est. De la revolución al imperialismo. *CNT (Francia)*, 1956. december 16. 1. és 4.

⁸³ Milla, Benito: Consumatum est. De la revolución al imperialismo. *CNT (Francia)*, 1956. december 16. 1. és 4.

⁸⁴ Un vulgar escalador de tribunas: FRANCO. *CNT (Francia)*, 1956. november 18. 1. és 4.

⁸⁵ Paz, Abel: Se eclipsa la estrella? *CNT (Francia)*, 1956. november 18. 1–2.

⁸⁶ Magriñá, Jaime R.: La lección del pueblo húngaro. *Solidaridad Obrera (Francia)*, 1956. november 22. 1–2.

⁸⁷ „Meg vagyunk győződve arról, hogy a szabadság Szocializmus nélkül kiváltság és igazságtalanság, a Szocializmus szabadság nélkül pedig rabszolgaság és brutalitás.” Bakunin, 2001.

⁸⁸ Magriñá, Jaime R.: Los tanques soviéticos sometien al pueblo húngaro. *Solidaridad Obrera (Francia)*, 1956. november 29. 1.

Broué, Pierre: Parlament, tanácsok, pártok. (Rövidítve). In *Szemle. Válogatás a brüsszeli Nagy Imre Intézet folyóiratából*. Szerkesztette: Kozák Gyula. Századvéd Kiadó – 56-os Intézet, Budapest. 89–98.

Castoriadis, 2001

Castoriadis, Cornelius: A magyar forrás. In *A magyar forradalom eszméi. Eltérésük és győzelmük (1956–1999)*. Szerkesztette: Király Béla – Congdon, Lee W. Atlanti Kutató és Kiadó Társulat-Alapítvány, Budapest. 489–498.

González Calleja, 2005

González Calleja, Eduardo: Rebelión en las aulas: un siglo de movilizaciones estudiantiles en España. [Lázadás az előadóterekben: a spanyolországi diákmozgalmak egy évszázada.] *Ayer*, 59. sz. 21–49.

Iñiguez, 2001

Iñiguez, Miguel: *Esbozo de una enciclopedia histórica del anarquismo español*. [A spanyol anarchizmus történelmi enciklopédiájának vázlata.] Fundación Anselmo Lorenzo, Madrid.

Kovács–Frayse, 2006

Kovács Marika – Fraysse, Liliane: *1956. Magyar október. A munkástanácsok forradalma. Visszaemlékezések*. k.n., h.n.

Lomax, 1989

Lomax, Bill: *Magyarország 1956*. Aura Kiadó, h.n.

Poór, 2023a

Poór Péter: Antonio Téllez Solá (1921–2005). In *A Nemzetközi Munkásmozgalom Történetéből*. Évkönyv. IL. Szerkesztette: Székely Gábor et al. Magyar Lajos Alapítvány, Budapest. 188–198.

Rozs, 2015

Rozs András: Baranya megyei és pécsi nemzetőrsek az 1956-os forradalomban. In *Nemzetőrjelvény. Tanulmányok az 1956-os nemzetőrségről. 2009–2013*. Szerkesztette: Bokodi-Oláh Gergely. Az 1956-os Nemzetőrség Hagyományápoló Tanácsa, Budapest. 195–223.

Zalai, 2017

Zalai Anita: Franco és az 1956-os magyar forradalom. *Belvedere Meridionale*, 29. évf. 1. sz. 102–111.

Zolcsák, 2018

Zolcsák, György Attila: Durruti en la Revolución Española. (Durruti a spanyol forradalomban). In *A Nemzetközi Munkásmozgalom Történetéből*. Évkönyv, XLIV. Szerkesztette: Székely Gábor et al. Magyar Lajos Alapítvány, Budapest. 306–312.

Sajtó

CNT (Francia), Toulouse, 1954–1957

Mundo Obrero, Madrid, 1956

La Protesta, Buenos Aires, 1956

Solidaridad Obrera (Francia), Párizs, 1946–1956

Le Monde, Párizs, 1956

Volontà, Nápoly, 1957

Le Monde Libertaire, Párizs, 1956–1957

Internetes hivatkozások

Anderson, 2005

Anderson, Andy: *A munkástanácsok (részlet a szerző Hungary 1956 című könyvéből)*. http://barricade.epizy.com/osztalyharc_tortenete/anderson-56-hu.html (Utolsó letöltés: 2023. október 24.)

Bakunin, 2001

Bakunin, Mijáíl: *Socialismo sin Estado: Anarquismo*. [Állam nélküli szocializmus: anarchizmus.] <https://www.marxists.org/espanol/bakunin/socsinestado.htm> (Utolsó letöltés: 2023. október 24.)

Barikád Kollektíva, 1999

Barikád Kollektíva: *1956 anarcho-kommunista szemmel*. <http://barricade.epizy.com/archivum/1956%20anarcho-kommunista%20szemmel.html> (Utolsó letöltés: 2023. október 24.)

Barikád Kollektíva, 2005

Barikád Kollektíva: *Az 1956-os proletárforradalomról...* http://barricade.epizy.com/osztalyharc_tortenete/lomax56-hu.html?i=1 (Utolsó letöltés: 2023. október 24.)

Dupuy, 2008

Dupuy, Rolf: *LIZCANO, Conrado*. <http://militants-anarchistes.info/spip.php?article3392> (Utolsó letöltés: 2023. október 24.)

Eakin, 2011

Eakin, Hugh: *Picasso's Party Line*. https://web.archive.org/web/20110725001144/http://art-news.com/issues/article.asp?art_id=809 (Utolsó letöltés: 2023. október 24.)

Lefort, 2006

Lefort, Claude: *A magyar felkelés*. http://barricade.epizy.com/osztalyharc_tortenete/lefort_magyar_felkeles.html (Utolsó letöltés: 2023. október 24.)

Mouvement Communiste, 2021

Mouvement Communiste: *Magyarország – 1956*. <https://tett.merce.hu/author/mouvement-communiste/> (Utolsó letöltés: 2023. október 24.)

Pares, é.n.

Sz.n.: *Persona – Rosquillas Magriña, Jaime (1901–1975)*. <https://pares.mcu.es/ParesBusquedas20/catalogo/autoridad/125671> (Utolsó letöltés: 2023. október 24.)

Poór, 2023b

Poór Péter: *Szemelvények a nemzetközi anarchista sajtóból az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc apropóján*. <https://tett.merce.hu/2023/11/01/poor-peter-szemelvények-a-nemzetkozi-anarchista-sajtobol-az-1956-os-magyar-forradalom-es-szabadsagharc-ajropojan/> (Utolsó letöltés: 2023. november 9.)

Kulcsszavak

anarchizmus, 1956-os forradalom és szabadságharc, spanyol emigráció, sajtótörténet

Anarchista könyvtár

Poór Péter

Az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc megjelenése spanyol anarchista sajtókiadványokban
2024

Betekintő. 2024/1. 87-113. Letöltve 2024.08.31-én a https://betekinto.hu/en/1_2024 URL-ről

hu.theanarchistlibrary.org